

Ruszin Húsvét Komlósán

A húsvét (ruszinul: *Velégedny*) mozgó ünnep, ami a Hold változásához igazodik. A tavaszi napéjegyenlőséggel (március 21.) egybeeső vagy az azt követő holdtölte utáni első vasárnap, így március 22. és április 25. közé esik. (A húsvét általános kultúrtörténeti gyökereiről a *Barátság* VII. évfolyama 2. számában, a 2772. oldalon olvasható tanulmány – a szerk.)

*

Zajakovszki Jánosné, Rozika néni (79 éves) elmesélése alapján vajhagyó vasárnap van vége a farsangnak, amikor Komlósán is kezdetét veszi a húsvéti ünnepet megelőző negyven napos, virágvasárnapig tartó nagyböjt. Ezt követi aztán húsvét hete – a nagyhét – a maga kiemelkedő napjaival: nagycsütörtökkel, nagypéntekkel, nagyszombattal. Ez az ünnepre való felkészülés időszaka. Nemcsak a környezet, a konyha, az udvar s az utca takarítása, a sütés és főzés folyik ilyenkor, hanem a testi-lelki megtisztulás is.

Még ma is élő, nagyon régi egyházi hagyomány a *Lordes*. Egyszerre több helyen is van ilyen a faluban. Bizonyos családoknál estéről estére összejönnek az asszonyok, hogy meghatározott rend szerint imádkozzanak és énekeljenek. Február 11-től kezdődően (mivel akkor jelent meg először a szűzanya) egymást követő tizenhét este zajlik ez az előkészület. Régen volt olyan *Lordes*, hogy tizenöten is összejöttek, ám sajnos fogynak az emberek és ma már a legtöbb helyen csak nyolcan vannak az ilyen összejöveteleken egy-egy családnál.

A vajhagyó vasárnap utáni hétfőn a régi asszonyok a fazekat is kifőzték, hogy ne legyen zsíros, ha majd használni kell. Attól a naptól kezdve hétfőn, szerdán, pénteken csak olajjal főztek. A legelső hétfő az időseknél ugyanolyan böjti napnak számít még ma is, mint a nagypéntek. Nem szabad főtt ételt enni, csak olajjal sült krumplit és savanyú káposztát. Ezzel kezdődött régen is a böjt. Ilyenkor többet imádkoztak az emberek, sűrűbben jártak a templomba és arra is nagyon vigyáztak, hogy össze ne vesszenek egymással. Szeretettel voltak egymás iránt, mert a szeretet sokkal nagyobb volt, mint manapság. Vajhagyó vasárnap még világos, szép színes ruha volt az asszonyokon. Attól kezdődően aztán egészen húsvét első napjáig, a feltámadásig nem volt szabad már csakis fekete kendőt és fekete – néha itt-ott kis fehér mintával kevert – öltözetet viselni. Hét hétig tartott ez az időszak, mert addig mindig szenvedett Jézus Krisztus. Komlósán az idős ruszin emberek ezt a viseleti szabályt máig nagyon szigorúan betartják.

A húsvét előtti utolsó vasárnap a virágvasárnap. A Biblia szerint Jézus ezen a napon vonult be Jeruzsálembe, s hívei pálmaágakkal borították be az utat, virágokat hintettek a lába elé amerre járt. A komlósakai hívek ezen a napon ma is barkaággal mennek a görög katolikus templomba, hogy azt a virágvasárnap

szentmisén megszenteltessék, majd hazavigyék. A szentelt barka a vallási hit szerint távol tartja a gonoszt és a betegséget. A templomot járt tavaszi fágoknak rontásúzó erején túl, gyógyító hatásában is hisznek.

A negyvennapos böjtölés után beköszöntő nagyhét az asszonyoknak különösen sok munkát jelentett. Amit farsang idején fontak azt a böjti időben megszőtték. Sietni kellett, hogy húsvétra végezzenek. A takarítás volt a következő feladatuk. Meszeltek, tapasztottak, festettek. Konyhájukat, belső tereket, tornácukat sepregették tisztára. Kézimunkákat, falvédőket mostak, vasaltak. A férfiak az udvart, az utcát tették rendbe. Fát fűrészelték, tuskót hasogattak, mert nagypéntekre mindennek rendben kellett lenni. Attól kezdve nem volt szabad ilyen munkákat végezni.

Nagycsütörtökön esti hat órától kezdődik Komlósán a kínszenvedés. Tizenkét evangéliumot olvas a tisztelendő úr. Tizenkét evangélium, tizenkét kínszenvedés van, ezért tizenkétszer szólal meg a *harang*. Hatszor egymagában, hat alkalommal pedig *kerepelőkkel* együtt. A kerepelő fából készített olyan forgatható zajkeltő szerkezet, amelyhez megszólaltatásához erő kell, ezért a nagyobb fiúk kerepelnek vele. E napon szólalnak meg a szentmisén utoljára a harangok, mielőtt vasárnap hajnalig meg-némulnának. Ekkortól az imádságra este és reggel is csak kerepelőkkel szólítják a híveket.

Nagypénteken este hatkor van a „sírba tétel”. Ezen alkalomra az asszonyok még ma is fekete ruhában, kezükben rózsafűzért morzsolva mennek a templomba. Van egy nagyon szép festett lepel (*plascsenyica*), amit a tisztelendő úr ilyenkor a hátára vesz. Kiviszik a zászlókat a templomból és körmenettel körbe kerülnek az épületet. Elöl megy a pap, mögötte a hívek. A templom előtt pontosan tizenkétszer hangzik fel, hogy „Krisztus feltámadt a halottából”, majd a pap után mondják a verset:

„*Keljen fel az isten,
széledjenek el a bűnösök,
és fussanak orcája előtt, akik gyűlölik őt!*”

Miután ezt végig mondja a tömeg, a pap azzal a feszülettel, amit a kezében hordoz, keresztet rajzolva megérinti a templom bejáratát, amire megnyílik mindkét ajtaja, és énekelve bemennek a népek. Az előtérben megállnak, mert csak a zászlóvivők és a tisztelendő úr mehet beljebb. A pap térdre ereszkedik és a *plascsenyica* előtt – ami maga is jelkép: a kiterített Jézusra emlékeztet – mondja el az imádságot. Fekete lepedő borítja az asztalt, és erre van terít-

ve a gyászlepedő-plascsenyica. Az ekkor szokásos imádság után mindenki letérdepel és a küszöbtől térden járva megy végig a templomon az oltárig, ahol ki van terítve Jézus Krisztus, s megcsókolja. Visszafelé már fel lehet állni, s rendesen kimenni. Később megint indul egy körmenet a vecsernye-szerű áhítatosság idején. Ekkor is prédikál a tisztelendő úr. Jézus Krisztus még úgy van kiterítve, mint a korábbi szertartás során. Egész nap imádkoznak a nagyszombati feltámadásig. Az asszonyok ott maradnak rózsafüzért imádkozni a templomban. Ha nincs nagyon hideg, egész éjjel őrzik a sírt. Így végződik a nagypéntek. A bűnbánat és a gyász napja ez. Komlósán igen szigorú böjtöt tartanak a hívő ruszin emberek. Az idősek egész nap tartózkodnak az étkezéstől, de a fiatalok is csak böjti étkeket fogyasztanak.

Nagypénteken nincs mise, nem gyóntat és nem áldoztat a tisztelendő úr. Nagypénteken csak annak szabad gyónni, aki embert ölt. Senki más nem gyónhat, tartották a legidősebbek Komlósán.

Nagyszombaton hajnal négykor már kerepelnek. Összegyűlnek a falubeliek, ahányan csak tudnak a feltámadáshoz. A tisztelendő úr megint magára veszi a leplet és azzal járja körül az oltárt, majd a plascsenyicát ráhelyezve, azon misézik egészen a menybemenetelig. Ekkor újra kiviszik az összes zászlót, s körüljárják velük a templomot. Amikor először mennek körbe, csak kerepelnek, amikor másodszer, akkor a kereplők mellett már a harangok is megszólalnak. A harmadik kör után szépen visszatérnek a templomba, és akkor kezdődik az *utrenye*, a vasárnap reggeli mise. Nagyon szép ének kíséri a komlóscai feltámadási ünnepséget:

„Feltámadt Krisztus,
Feltámadt Krisztus,
Feltámadt Krisztus halottaiból.
Legyőzte halállal a halált,
Legyőzte halállal a halált
És a sírban levőknek
Életet ajándékozott.”

A feltámadást hirdetve aztán újra megszólalnak a harangok.

Félhatkor-hatkor mindenki hazamegy, és előkészíti a szenteléshez szükséges ételeket. A sonkát (*sodra*) – mert hiszen szinte minden család vág ilyenkor disznót –, az édestúrót (*szér*), a főtt tojást (*jojco*). Megsütik a pászkát (*paszka*) és a tölteléket (*ponéna*).

A pászka a húsvéti ételszentelés legfontosabb eledele. Tésztából – ami lehet akár kelt tészta is – készítik el a nyersanyagot. A pászkasütéshez különleges kerek tepsit használnak, akinek nincs ilyen odahaza, lábasban süti meg a tésztát. Az alkalomnak megfelelően a kereszt megformálása mellett virággal, apró rózsával díszítik kisütése előtt a pászkát.

Jellegzetes, csak a húsvéti ételszentelésre készített édes túró, amelyet a következőképp állítanak elő. Egy liter tejet felforrálnak. Tíz-tizenöt egész tojást, vaníliát és porcukrot habverővel simára kevernek, majd a forró tejbe öntenek s fakanállal folyamatosan kavarva, belefőzik. Amikor a tojás a tejben főzés hatására túrókás, azaz darabos lesz és sárgás levet enged, akkor konyharuhán keresztül leszűrjük. Jó szorosán, a konyharuha négy sarkánál összefogva megkötik és magasra függesztik, hogy a leve lecsorogjon.

Szinte csak Komlósán készítik a tölteléknek nevezett ételt. Darált húsból, beáztatott zsemlekből, egész tojásból és fűszerekből a fasírthoz hasonló alapanyagot gyúr össze a háziasszony, amivel aztán a pászkasütő tepsit (ennek híján szintén lábast) kibéleli a pászka tésztájával. Erre rakja a tölteléket, majd betakarja a maradék nyers tésztával. Sütés előtt mindenki az édesanyjától tanult módon díszíti a készítményt. Sok családnál sűrűn berácsolják és a szélére a tésztából négy rózsát gömbölyítenek.

Megfőzik a hímes tojást is. Régen hagymahéjjal festették. A hagymafejeket borító külső, száraz réteget, kevés vízben feltették forrni, s ebbe a lébe rakták a nyers tojásokat is. Néhány perc múlva sárgásbarna, barna lett a héjuk, s ha bekenték egy kis szalonnabőrrel, szép fénnel is gazdagodtak.

Mindenki saját maga készítette el a tojásokat (ha nem nagyszombaton, akkor vasárnap reggel, még mielőtt elindultak a templomba).

Húsvét vasárnap Komlósán is igazi örömnapp, Jézus feltámadásának ünnepe. Az *utrenye* vasárnap reggel hat órakor ér véget, a szentmise tízkor kezdődik. A hívek – a többnyire az édesapák által font – fűzfakosarakkal mennek a templomba, amelyeket pászkaterítővel fednek le. Alatta viszik a szentelni valókat.

A templomkerti pászkaszentelés nagyon régi egyházi szokás. Nagyanyáink idejében nagyon sok kosár volt, ezért a liturgia alatt kettős sorban álltak fel a hívek. Ötven évvel ezelőtt voltak olyan családok is, ahonnan a háziasszonyok – elegendő számú kosár híján – batyuval érkeztek. Akkor még hat-, hét-, sőt kilencgyerekes famíliák is akadtak. Náluk az egész főtt füstöltsonka bekerült a töltelék és a nagy adag pászka mellé, mert az ünnep alatt végig csak a megszentelt ételt ették.

A családok a kosarak mögé állva várták a tisztelendő urat, aki füstölés és szenteltvízzel való meghintéssel végezte el a szertartást. Hazaérve tüstént nekiláttak a szentelt eledeleknek: pászkát, főtt tojást, sonkát, sárgatúrót, tölteléket és bort fogyasztottak. A maradékokból még környezet és az állatok is kaptak. (A megszentelt főtt tojás héját például a kiskertben szórták szét, mert úgy hitték: ahová kerül belőle, ott ki kell, hogy nőjön a gyógyító hatású körömvirág.) Húsvét vasárnap a fazéknak nem jutott szerep, mert nem volt szabad főzni. Senki nem szomszédoltatott, mindenki a saját családjával volt.

Húsvét hétfő a vidámság napja. A legelterjedtebb népszokás Komlósán is a locsolkodás. Régen a fiúk nagyon korán felkeltek s vederral locsoltak, kihúzza a kútból a jó hideg vizet. Nem volt ugyanis se víz-csap, se fürdőszoba, így hát az udvaron, rögtön a kút mellett történt az öntözködés. Az udvarlók kímélték a lányokat, amelyik lánynak azonban nem udvaroltak, azt mindenki végiglocsolta tetőtől-talpig. Volt rá példa hogy a lánynak kétszer, háromszor is át kellett öltöztetnie.

Locsolkodás előtt verset is mondtak. Még ma is ezzel a ruszin verssel köszöntenek:

*Amikor repül a vödör
tele vízzel,
Akkor szokták azt mondani,
hogy „Chrésztoz voszkresz”
Tudd a feleletet!
„Vois te na voszkresz.”*

*Öntözéskor háromszor mondják:
Chrésztoz voszkreszt!
chrésztoz voszkreszt!
chrésztoz voszkreszt!*

Ötven évvel ezelőtt csak főtt tojást adtak a lányok ajándékba a locsolkodásért. Volt sok tojás, mert mindenki tartott jószágot. Művelték a földeket, megtermelték a takarmányt, így családonként akár húsz-harminc tyúk is kárált az egyes porták környékén. Azokat a tojásokat, amikre a családnak már nem volt szüksége a piacon értékesítették. Húsvét tájéka, tavasszal a tyúkok bővebben tojtak, volt hát miből készíteni a sok hímeszt.

Húsvét másodnapján a keresztapák ebédeltek egymásnál. A keresztanyáknak ekkor nem volt szabad elkísérniük férjeiket.

Húsvétkedden Komlósán – ahol húsvét mindig három napig tart – még ma is élő ruszin néphagyomány, hogy az ünnep harmadik napját a lányok töltik locsolkodással. Ők mennek a fiúk házába, hogy visszaadják az előző napi kölcsönt. A hímes tojás reményében – mielőtt nyakon öntenék a fiúkat – ők is verssel kedveskednek.

Ötven évvel ezelőtt még nagyon tartották húsvét harmadik napját. Az emberek aznap sem indultak dolgozni. Komlósán, húsvétkedden asszonyjárás volt: a keresztanyák ekkor látogatták meg egymást, az egyik kománé ekkor ment a másikakhoz (kumetase).

A katolikus vallás szerint a virágvasárnap előtti vasárnap – a fekete vasárnap – a húsvéti ünnepkör nyitónapja. A húsvét utáni, a fehérvasárnap viszont húsvét zárása. Sok helyen ezt a napot töltik a komázással, a ruszin emberek azonban ekkorra már túl vannak ezen. A barátság, a komaság, a rokoni kapcsolatok fenntartása és építése Komlósán is fontos volt. A gyermekdalokban máig megtaláljuk ezekre a régi hagyományokra utaló kifejezéseket, gondolatokat:

*Csipp-csipp csóka
Vakvarjúcska,
Komámasszony,
kéreti a szekerét,
nem adhatom oda,
Tyúkok ülnek rajta.
Hess, hess, hess!*

*Komatálat hoztam,
Fel is koszorúztam,
Koma küldte komának,
Hogy váltsa ki magának,
Ha nem váltja magának,
Küldje vissza komának.*

*Csipi-csóka, vakvarjúcska
Fészket rakott a csóka
Ángyomasszony kertjébe
Fügefá tetejére,
Hess, te csóka!*

*Koma, koma komálunk,
Eszteideig kapálunk.
Ha élünk, ha halunk,
Mégis komák maradunk.*

A húsvét után negyven nappal áldozócsütörtök, majd arra újabb hét nappal Pünkösd következik. Az ehhez fűződő ruszin néphagyományok feldolgozása azonban egyelőre még várat magára.

K. F.